

GÁFRIK, Róbert: ZOBRAZOVANIE INDIE V SLOVENSKEJ LITERATÚRE.

Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2018. 140 s.

Milan Šišmiš

Podľa jednej z indických filozofií sú dva druhy poznávania. Prvé je *aparavidjá* (neskutočné poznanie), druhé *paravidjá* (poznanie skutočné). Prvé nám pomáha orientovať sa vo vonkajšom prostredí, v bežnom živote, druhé vo vlastnom vnútri a vedie k naplneniu nášho životného poslania, teda k uvedomeniu si toho, kto vlastne sme. Oba druhy poznania sú pre nás dôležité. Vedecké bádanie patrí do prvej kategórie. Do tejto kategórie – ak by sme sa naň chceli pozrieť indickými očami – teda patrí i publikácia literárneho vedca Róberta Gáfrika *Zobrazovanie Indie v slovenskej literatúre*.

Toto dielo vznikalo dlho a systematicky, v podstate završuje rad výstupov z autorovho viac než desaťročného sústredenia sa na skúmanie medzikultúrnych vzťahov v kontexte indológie. Aktuálnej monografii predchádzalo Gáfrikovo skúmanie prostredia, z ktorého Slováci čerpali spočiatku najviac informácií o Indii – výskum recepcie „Indie a indického“ v nemeckej literatúre (*Hra s cudzou kultúrou. K recepcii staroindických látok a motívov v nemeckej literatúre*, 2009). Nasledovalo množstvo štúdií o recepcii „Indie a indického“ v slovenskom prostredí, literárnovedných prác (*Od významu k emóciám. Úvaha o prínose sanskrtskej literárnej teórie do diskurzu západnej literárnej vedy*, 2012) i popularizačných publikácií určenejších širšej kultúrnej verejnosti (*Farebná India*, 2017, spolu s Dušanom Deákom a Annou Rácovou). Táto bádateľská cesta R. Gáfrika nateraz

vyústila do vydania monografie o zobrazovaní Indie v slovenskej literatúre, napohľad (formou) skromného a jednoduchého, v skutočnosti však (obsahovo, informačne) veľmi bohatého diela.

Kniha R. Gáfrika je interdisciplinárnym pohľadom na vybranú tému, ponúka rovnako literárnohistorické sondy, ako aj sondy do kultúrneho života či slovenskej translatológie. Zhodnocuje teoretické východiská aktuálneho komparatistického výskumu i imagológie. V slovenskom prostredí sa doposiaľ nik iný neponoril do tejto témy tak, ako Róbert Gáfrik, nik iný ju doposiaľ – v takej šírke a hĺbke – nepreskúmal a neponúkol slovenskému čitateľovi ako on. Pretože práve jemu, nám, bolo a je toto dielo určené predovšetkým, v duchu Kmeťovho „Spoznávajme kraje svoje a spoznáme sami seba“. Tie „naše kraje“ v tomto kontexte boli a sú oblasti Indie, indického subkontinentu a priestoru, ktorý zasiahla jeho kultúra a myšlienky. V užšom slova zmysle by sme mohli hovoriť o „starej“ i novej Indii, v širšom slova zmysle o svete ako takom.

V tomto širokom i úzkom priestore – podobne ako iní – začali Slováci, slovenskí vzdelanci, koncom 18., najmä však v prvej polovici 19. storočia hľadať svoje korene. Podobne ako iní, išli spočiatku a predovšetkým „po reči“. Keď koncom 18. storočia Angličan Jones spozoroval podobnosť západoeurópskych jazykov so sanskrtom, zbystrili pozornosť vedeckí aj politickí predstavitelia iných etník Európy, medzi

nimi Nemcov, Slovákov i Maďarov. Mnohí začali hľadať vzťah k novoobjavenému „prajazyku“, matke „všetkých“ jazykov, i, znova, „s novým vetrom v plachtách“, onú „kolísku svojho rodu“, ktorú – pokiaľ ide o Slovákov, ich vedcov i bardov – s potešením hľadali práve v Indii.

V prostredí politického i kultúrneho (národnostného) súperenia bolo pre všetkých dôležité nájsť a zdôvodniť svoju pozíciu, miesto pod Slnkom, pričom starobylosť tej-ktorej „línie“ bola dôležitým argumentom. Z tohto hľadiska, v prostredí rastúceho národnostného útlaku v Uhorsku, bolo pre Slovákov nesmierne dôležité a povzbudzujúce uvedomenie, že patria (pôvodom, jazykovo, kultúrne) k veľmi širokému a starobylému spoločenstvu, ktorého korene „doložiteľné“ siahajú k počiatkom ľudskej civilizácie.

Róbert Gáfrík v prvých kapitolách svojej práce – v kapitole „Objavenie“ *Indie v slovenskej literatúre 19. storočia* – opisuje práve tento proces hľadania, vyrovnávania sa slovenských vedcov i literátov (Jána Kollára, Pavla Jozefa Šafárika, neskôr Ludovíta Štúra a jeho nasledovníkov) s touto „novou vedeckou realitou“ (s myšlienkou Indie ako kolísky ľudskej civilizácie i slovenského etnika, obyvateľov Uhorska hovoriacich slovenským jazykom). V nasledujúcich kapitolách, pôvodne publikovaných ako samostatné štúdie, si všíma „vyrovnávanie sa“ ďalších autorov s duchovným dedičstvom Indie (*Vplyv indickej filozofie na dielo slovenského filozofa, humanistu, spisovateľa a kňaza Jána Maliarika*) i s jej súdobou realitou, Slovákmí bližšie, z autopsie spoznávanou od prvej polovice 20. storočia (kapitoly *Maharádžovia v Piešťanoch, Piešťanci u maharádžu, Socialistické priateľstvo, romantické očarenie a básnické vyobrazenia Indie v slovenskej literatúre v rokoch 1945 – 1989; Spoznávanie Indie v slobodných podmienkach po roku 1989*).

Čitateľ má možnosť sledovať, ako generácie slovenských vedcov, mysliteľov a literárnych tvorcov spočiatku prijímali poznatky iných, sprostredkované, a neskôr (najmä od polovice 20. storočia) už i poznatky vlastné, nadobúdané v priamom styku s Indami a indickým prostredím. Možno vnímať, ako všetci tí, kto-

rých sa dotklo (čokolívek) „indické“, prijímali z neho to, čo sa im hodilo či páčilo, čo považovali pre seba a „svojich“ v danej dobe za užitočné, a odmietali to, čo im na obraze tohto (indického) sveta, i sveta ako takého, nevyhovovalo.

Postupne, s plynutím času a rozvíjajúcim sa vedeckým bádaním – podobne ako v iných prostrediach – aj u Slovákov, ich reprezentantov, možno sledovať posun od očarenia cez „vytriezvenie“, kritické hodnotenie reality až po – najmä u tých autorov, ktorí už mali možnosť poznať indické prostredie z vlastnej skúsenosti – niekedy i rozčarovanie. To je, pokiaľ ide o *aparavidju*. Pre niektorých však indická inšpirácia znamenala ponor „slovenského človeka“ cez „indické“ do svojho vlastného či univerzálneho vnútra (napr. J. Maliarik).

Na postojoch protagonistov jednotlivých štúdií (kapitol) k Indii a „indickému“ – okrem už spomenutých z mladších napr. spisovateľa Janka Jesenského, Viery Lubošinskej, autorky denníka z pobytu v Indii, diplomatov Hermana Klačku a Miloša Ruppeldta, viacerých slovenských novinárov, románopiscov i autorov cestopisov, napr. Eleny Androvičovej, Antona Hykischa, Eugena Gindla – možno sledovať čosi ako obraz ich vlastného vnútra, „mieru ich vlastného sebapoznania“. Pretože to, ako vnímali Indiu, „indické“ v nejakom kontexte – kriticky či pozitívne, s úctou či odmietavo, bolo iba odrazom, obrazom ich vnútorného sveta, ich mentálneho naladenia, psychických predstáv.

R. Gáfrík zdokumentoval cenné svedectvá o tom, ako sa vzdelaní jednotlivci z prostredia dnešného územia Slovenska zapojili do hľadania vlastných i spoločných koreňov ľudstva, do spoznávaní jedného – starého, kultúrne pestrejšieho a bohatšieho – subkontinentu a civilizácie.

Knihu koncipoval na základe dôsledného materiálového výskumu dostupných literárnych zdrojov, preskúmal a sprístupnil, čo sa preskúmať dalo. Mohli by sme kriticky podotknúť, že mal ísť ešte hlbšie, že mohol viac načrieť do archívnych prameňov, že nepokryl „všetky“ obdobia a pod. Pravda, vyčítalo by sa ľahko, keby sme nevedeli, o akú širokú tému ide a ako ťažko sa hľadajú údaje, koľko času a úsilia muselo stáť

autora sústredenie a spracovanie už len spracovanej matérie. Z tohto hľadiska možno hovoriť o priekopníckom diele, ktoré naznačilo celý rad otázok pre ďalšie bádanie v tejto oblasti. Jedna z ciest môže viesť cez výskum „indík“ v slovenských archívoch, múzeách či knižniciach. Mnohé z nich – čriepky i skutočné klenoty – možno hľadať napr. v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice i v samotných fondoch tejto knižnice v Martine. Spomeňme napr. len rukopisnú učebnicu sanskrtu z knižnice slovenského gymnázia v Martine z polovice 19. storočia, „životné“ dielo Viliama Paulinyho-Tótha *Slovenské bájeslovie* zo sedemdesiatych rokov takisto 19. storočia, mladší Gándhího list Dušanovi Makovickému z roku 1910, potvrdzujúci styky Slovákov s indickým mysliteľom, výpisky slovenských literárnych tvorcov z prekladov klasických indických textov (Rámájany, Bhagavadgíty), rukopisy ich vlastných diel týkajúcich sa Indie, indických reálií, filozofie a pod.

Cesty iných záujemcov môžu viesť cez preklady a výskum starých či súčasných indických diel, napr. véd (kapitolu *Indická literatúra v slovenských prekladoch* a zoznam doterajších prekladov z indických literatúr a cestopisov možno nájsť v závere monografie a jedno z indických vydání véd – v sanskrte – opäť vo fondoch Slovenskej národnej knižnice). Pravda, Indiu a „indické“, tu či tam, možno objavovať i ďalšími spôsobmi. To by sme však už boli pri *paravidji*.

Na záver jedno krátke konštatovanie: publikácia R. Gáfrika *Zobrazovanie Indie v slovenskej literatúre*, zachytávajúca históriu a podoby dialógu medzi dvoma kultúrami a jeho podnety pre domáce slovenské prostredie, je nielen dôležitým výstupom slovenského indologického výskumu, ale aj zaujímavým a inšpiratívnym čítaním i pre ľudí mimo vedeckého odboru so záujmom o danú tému.

Mgr. Milan Šišmiš
Slovenská národná knižnica
Národný biografický ústav
Nám. J. C. Hronského 1
036 01 Martin
Slovenská republika
e-mail: milan.sismis@snk.sk